

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ АДЕКВАТНИХ І РЕАЛІСТИЧНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДОМАГАНЬ

Л. М. Федун,

Україна, м. Київ, Інститут проблем виховання НАПН України

Інноваційний розвиток економіки України та трансформації ринку праці в світовий економічний простір в останні роки різко загострили кадрові проблеми в нашій державі. До таких проблем можна віднести й розбалансування попиту та пропозиції на ринку праці на категорії фахівців сфери інженерно-технічних та гуманітарних професій. Для групи гуманітарних професій суттєвою характеристикою є перевищення пропозиції над вільною кількістю робочих місць, що й визначає актуальність і значущість удосконалення змісту та педагогічних засобів професійної орієнтації старшокласників гуманітарного напрямку профільного навчання.

За даними статистичних досліджень, у яких аналізуються вимоги вільних робочих місць до потенційних її споживачів відзначається, що сучасний ринок праці потребує фахівців, які здатні працювати в колективі та зберігати його виробничу стабільність. Особливо наголошується на вмінні фахівця сформувати “ядро” колективу та залучитися до створення психологічного комфорту у ньому, як основи виробничої стабільності суб’єкта господарювання. Важливого значення надається прагненню працівника до підвищення професіоналізму, як здорового способу здійснити успішну кар’єру.

У групі вимог до фахової підготовки домінуючими характеристиками потенційного працівника визначено компетентність, творче розкріпачення та бажання підвищувати кваліфікацію. За ранговими показниками на запитання до підприємців: “Що необхідно змінити, щоб підготувати працівників до професійної діяльності в нових вимогах ринку праці?” на першому місці ними відзначається створення умов для кращого розвитку творчого потенціалу особистості. На другому місці – стимулювання розвитку самостійності людини і на третьому, лише, – підвищення професійно-кваліфікаційної структури підготовки людини в період оволодіння професією [6, с. 152 – 157].

Отже, скорочення кількості робочих місць та зростання пропозиції фахівців, які мають гуманітарну освіту і бажають працювати у цій сфері, поволі утворили професійне середовище, вимоги якого в останні роки суттєво зросли. Саме тому, на

нашу думку, випускник професійного навчального закладу має бути конкурентоспроможним на ринку праці гуманітарних професій і не стати безробітним та змінювати професію. Для цього необхідно удосконалювати зміст та педагогічні засоби професійної орієнтації ще в старшій школі, особливо серед тієї групи старшокласників, які обрали майбутню професію або ж вищий професійний навчальний заклад гуманітарного спрямування. Одним із напрямів такої модернізації традиційної педагогічної роботи є формування в учнів старшої школи обґрунтованих професійних домагань.

Відзначимо, дослідження професійних домагань особистості вже не одне десятиліття перебуває в центрі уваги вітчизняних і закордонних вчених. Зокрема, теоретико-методологічне обґрунтування поняття „соціальні й професійні домагання особистості” здійснено в працях К.Альбуханової-Славської, Б.Ананьєва, І.Беха, Л.Божович, Г.Костюка, А.Леонтєва, В.Мерліна, В.Мясищева, С.Рубинштейна, К.Платонова. Вітчизняними дослідниками доведено, що професійні домагання і їх самооцінка є складовими структури самосвідомості особистості, які представляють “Я – образ” соціального, життєвого й професійного самовизначення суб’єкта.

Так, зокрема, у дослідженнях Н.Коломинського рівень домагань особистості розглядається як модель власного самоздійснення, як складова прийнятого для себе „Я – образу”. Проте, відзначає вчений, узгодження самооцінки й рівня домагань особистості фіксується далеко не в 100% випадків. Домагання здебільшого виявляються значно нижчими ніж їх вербальна самооцінка [3].

Наголошуючи на самопізнанні, як найголовнішому змісту розвитку дитини старшого шкільного віку, Л.Божович стверджує про становлення у цьому віці стійкої самооцінки, яка базується на рівні домагань. Саме це, на її думку, породжує потребу в дитині бути не лише на рівні вимог оточуючого середовища, а й на рівні власних вимог і власної самооцінки. Дослідницею було виявлено, що нездатність дитини задовольнити сформовані домагання спонукають її до гострої потреби зниження самооцінки, результатом якої стають негативні переживання й афективна поведінка [2, с. 176].

На важливості дослідження самооцінки й домагань особистості у її розвитку наголошує відомий фахівець у галузі виховання І.Бех. Зокрема, характеризуючи особливості підліткового віку вчений доводить, що підліток обирає для себе „еталон дорослого”, через який він сприймає й оцінює себе, але який, однак, не завжди відповідає справжнім його можливостям. В результаті самооцінка підлітка часто коливається, вона

нестійка і переважно неадекватна. Підліток або недооцінює, або, навпаки, переоцінює себе: рівень його домагань часто не відповідає рівню фактичних досягнень. Поведінка, яка регулюється подібною самооцінкою, може призвести до конфлікту з оточуючими [2, с. 119].

Отже, проведений нами аналіз дозволяє стверджувати, що професійні домагання старшокласника – це динамічне особистісне утворення, яке характеризує його прагнення досягти результату певного рівня складності у процесі професійного самовизначення. Вибір такого рівня складності ґрунтується на глибокому самопізнанні та самооцінці досягнутих ним попередніх результатів, які задають напрям його майбутньої активності. Зважаючи на означене вище в структурі професійних домагань нами виділено пізнавально-рефлексивний (знання свого “Я” та вимог обраної професії), емоційно-ціннісний (ставлення до майбутньої професії та ставлення до себе як суб’єкта професійного самовизначення) та практичний (первинне оволодіння способами професійної діяльності та активне формування професійно-важливих якостей) компоненти.

Обґрунтування сутності поняття “професійні домагання старшокласника” і визначення його структури дало змогу визначити рівні сформованості цього динамічного утворення особистості у старшому шкільному віці:

– високий рівень домагань старшокласника поєднується з адекватною самооцінкою, які спонукають до активності у видах діяльності, пов’язаних з майбутньою професією; в учнів цієї групи сформовані професійні інтереси та наміри, розроблена програма дій на близьку та далеку перспективу; старшокласники впевнені у власних можливостях, тому готові до вирішення проблем і здатні впливати на власне життя; свою активність вони спрямовують на те, щоб контролювати ситуацію і підпорядковувати її залежно від своїх цілей; активність, вимогливість, відповідальність та прагнення до самоствердження головні особливості старшокласників з високим рівнем сформованості адекватних і реалістичних професійних домагань;

– середній рівень професійних домагань властивий старшокласниками, які адекватно оцінюють себе, проте їх активність перебуває у межах вирішення заданих із зовні проблем; не дивлячись на сформовані професійні інтереси учні цієї групи планують власну активність лише у межах близької перспективи (навчання у вузі, відвідування підготовчих курсів та ін.); вони налаштовані на успіх, тому, в разі потреби, вони ситуативно проявляють самовимогливість, відповідальність та прагнення до самоствердження; професійні домагання старшокласника адекватні і реалістичні,

проте не дієві;

– низький рівень професійних домагань старшокласника тісно переплітається з неадекватною самооцінкою (завищеною або заниженою), тому власну пасивність вони пояснюють зовнішніми (звинувачують оточуючих, зміст діяльності, форми її організації тощо) та внутрішніми (це не перебуває у межах професійних інтересів, у майбутньому це непотрібно та ін.) причинами; учні цієї групи не мають чітко сформованих професійних інтересів та намірів; часова перспектива не структурована; низькі навчальні досягнення, нестійкі до зовнішнього впливу, можуть бути налаштовані на майбутній професійний успіх, проте ближні цілі і слабкість перед невдачею формують у них пасивність і невимогливість до себе.

Висновок. Отже, професійні домагання особистості традиційно визначають, як рівень складності, досягнення якого є загальною метою серії майбутніх дій; як мета наступної дії, котра формується в результаті переживання успіху або невдачі від попередніх дій; як бажаний рівень самооцінки особистості; як комплекс вимог, очікувань, бажань, надій особистості щодо свого життя, свого майбутнього; як цілеутворювальна складова особистості, яка фіксує складність перешкод на шляху досягнення певного рівня мети. У старшому шкільному віці професійні домагання є динамічним особистісним утворенням, яке характеризує його прагнення і напрям майбутньої активності у досягненні результату певного рівня складності в процесі професійного самовизначення.

Література:

1. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте (психологическое исследование). – М.: Просвещение, 1968. – 452 с.
3. Коломинский Н.Л. Самооценка и уровень притязаний учащихся старших классов вспомогательных школ в учебной деятельности и межличностных отношениях: Автореф. дис. канд. психолог. наук – Минск, 1972 – 21с.
4. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді: Метод. посібник /За ред. М.П. Тиценка. – К.: Інститут проблем виховання АПН України. – 1999. – 153 с.
5. Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи: Навч.-мет. пос. /За ред. Г. О. Балла, П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. – К.: Науково думка, 2000. – 188 с.
6. Праця в Україні 2002: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат, 2003. – 413 с.